

Riksantikvaren

Postboks 8196 Dep.
0034 OSLO

Vår ref: 24/4061-3

Deres ref:

Dato: 30.04.2024

Innspill til høring av Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer

Kulturdirektoratet fikk 01.03.2024 invitasjon til høring av Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer. Kulturdirektoratet er statens faglige rådgiver innen nasjonal kulturpolitikk og har ansvar for en rekke utviklings- og forvaltningsoppgaver i og for kulturarv- og museumssektoren, blant annet

- Nasjonal koordinator for UNESCOs 2003 konvensjon om vern av den immaterielle kulturarven,
- bistår Kultur- og likestillingsdepartementet i arbeidet med UNESCOs 2005 konvensjonen om vern og fremme et mangfold av kulturuttrykk, og
- 1970 konvensjonen om tiltak for å forby og forhindre ulovlig import og eksport av kulturgjenstander og ulovlig overføring av eiendomsrett til kulturgjenstander

Seksjon for kulturarv og museum leverer innspillet til høringen.

Riksantikvaren ønsker spesielt innspill på utfordringsbildet, avgrensning av strategien og prioritering innenfor deltema og innsatsområde.

Kunnskapsgrunnlaget for prioriteringer og innsatsområder

I tillegg til innspill som Riksantikvaren ber om, ønsker Kulturdirektoratet å kommentere kunnskapsgrunnlaget som bevaringsstrategien bygger på.

Stortingsmeldingen *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid* (Museumsmeldinga) trekker fram kystkultur som et satsingsområde. Det vises til investeringsøknader til tilskuddsordningen *Nasjonale kulturbygg*, der seks prosjekter har fått tilskudd som skal bidra til å løfte kystkulturens historie. De seks prosjektene er *SKREI* som er Lofotens kulturarvssenter hos Museum Nord; *Holvikejeka* som er *Musea i Sogn og Fjordane* sitt verne- og formidlingsbygg for en klinkbygd vestlandsjeka som arena som dokumenterer og formidler handel og fraktefart langs kysten av

Vestlandet fram til forrige århundreskifte da motoriserte fartøy tok over; Formidlingsbygget *Kulturnaustet* ved Hardanger fartøyvernssenter i Hardanger og Voss museum skal vise hvordan håndverkere arbeider i de ulike prosjektene ved fartøyvernssenteret. Fartøyvernssenteret er det viktigste kompetansesenter i landet for å videreføre kunnskaper om å bygge nye og istandsette båter og skuter av tre; *Maritimt vitensenter* i Tungevågen/Randaberg kommune er planlagt i tilknytning til Tungenes fyr og den maritime formidlingsarenaen Jærmuseet har der. Fyret er en del av Kystverksmusea som er etatsmuseum under Kystverket; *Formidlingsbygg* for Uggerbyskipet og Sørlandets maritime historie på Odderøya i Kristiansand. Vest-Agder-museet er ansvarlig museum, som i tillegg satser på formidling og bevaring av fritidsbåter; *The Whale* på Andenes i Vesterålen, som er et privat initiativ og handler om benyttelsen av naturressurser i havet.¹

I strategien står det at det er for lite kunnskap om handelssteder, uthavner, post- og anløpssteder for kystbåtene og kystens kulturmiljø generelt. Kulturdirektoratet vil minne om at flere museer har forvaltningsansvar for handelssteder, væreiergårder, naust, fartøy, boder og andre hus i tilknytning til kystens kulturmiljø. De 61 museene i Det nasjonale museumsnettverket forvalter 1900 farkoster, hvorav 123 av disse er flytende farkoster. I tillegg til å ivareta, forske og formidle på arkiv knyttet til næring og bosetting langs kysten, besitter museene og arkivinstitusjoner stor kunnskap om kystens kulturmiljøer gjennom flere tidsepoker. Flere museer er også læringsarenaer, kunnskapsinstitusjoner og tilretteleggere for utøvelsen av handlingsbåren kunnskap slik som f.eks. seilingskompetanse, båtbygging og bygningshåndverk.

I Riksantikvarens arbeid med å kartlegge kystens kulturmiljø vil museene, arkivinstitusjoner og Kulturdirektoratet kunne være gode bidragsytere til informasjon og oversikt over hva som allerede er vernet i kraft av å være forvaltet av et museum. Ved en slik samhandling vil man kunne dra nytte av hverandres kunnskap og oversikt over deler av kulturarven i Norge, og virkemidler inn mot bevaring av denne delen av kulturarven har potensiale til å kunne samordnes på tvers av forvaltningsgrensene.

Utfordringsbildet og avgrensning

Det er positivt at Riksantikvaren legger opp til en bevaringsstrategi «*som et verktøy for en samlet innsats og felles engasjement for å prioritere innsats knyttet til kystens kulturmiljø.*». Det legges opp til at ulike forvaltningsnivåer og sektorer skal «*samarbeide med private eiere og forvaltere og andre private aktører om vern og bruk av kulturmiljø.*».² Her vil vi anbefale at museene enda tydeligere skrives inn i et slik samarbeidslandskap som slik kan bidra til å sikre et bredest mulig kunnskapsgrunnlag for en helhetlig bevaringsstrategi.

Museene forvalter store samlinger av både materiell og immateriell kulturarv. Denne bindingen er et viktig utgangspunkt for å meisle ut en bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer, et område som omhandler hele vår lange tidshorisont tilbake til steinalderen og fram til i dag. En rekke kulturminner og miljøer er fortsatt uoppdaget og ikke kartlagt, både når det gjelder fysiske spor eller minner og tradisjon til steder som i dag finnes, som er borte eller står i fare for å bli borte. Som nasjonal koordinator for implementering av 2003 konvensjonen om vern av den immaterielle

¹ Meld. St. 23 (2020-2021) *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*, s. 91-92

² Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer – Riksantikvarens forslag, s. 5

kulturarven, vil Kulturdirektoratet minne om at immateriell kulturarv ikke alltid er knyttet til fysiske objekter, men kan også være knyttet til steder, tradisjoner og kunnskap.³

I bevaringsstrategien står det at Riksantikvaren ikke har oversikt over fartøy som føres ut av landet.⁴ Når det gjelder utførsel av fartøy administreres den ordningen av Kulturdirektoratet etter forskrift om utførsel og innførsel av kulturgjenstander.⁵ Vedtak om innvilget eller avslått søknad om utførsel gjøres av 12 vedtaksinstitusjoner. Riksantikvaren er vedtaksinstitusjon for fartøy og sender kopi av alle sine vedtak til Kulturdirektoratet som arkiverer disse.

Utfordringsbildet som skisseres i strategien gir en viktig pekepinn på behovet for kartlegging/kunnskapsinnhenting som omfatter både den materielle og immaterielle kulturarven vår og kan bidra til å sørge for en mangfoldig representasjon som også omfatter urfolk og nasjonale minoriteters kulturminner og kulturmiljø langs kysten. Vi mener det bør sørges for at bygninger fra minoritetsgrupper og/eller urfolk som ellers ikke vil passe inn i oppfattelsen av et tradisjonelt lokalt kystmiljø, ikke blir oversett.

Gjennom økt kunnskapsnivå og forbedret oversikt vil man være i bedre stand til å kunne avgrense deltema og prioriteringer som del av tilnærmingen til en helhetlig bevaringsstrategi.

Deltemaer

Kulturdirektoratet ser det som positivt at strategiens virkeområde skal omfatte hele kysten og åpner opp for en bredde som skal favne geografisk og tidsmessig, spesielt også med tanke på behovet for ytterligere kunnskapsinnhenting/kartlegging av lite kjente kulturmiljøer. Dette kan med fordel kommuniseres tydeligere, enten som et eget deltema eller som et gjennomgående punkt under hvert deltema.

Ved å ta utgangspunkt i hvilke typer bygninger, fartøy og kulturlandskap museene forvalter vil man kunne avdekke kunnskapshull innen kulturarven langs kysten i bevaringsstrategien.

I 2019 ble det gjennomført en kartlegging av de kulturhistoriske bygningene museene forvalter.⁶ Denne Bygningsvernundersøkelsen viser at fredete bygninger og kulturhistoriske bygninger som museene forvalter ligger i hovedsak innenfor perioden 1800-tallet og tidlig 1900-tall. Undersøkelsen viser også at sammenlagt antall fredete bygninger og bygninger i museenes forvaltning er lavest i fylkene Møre og Romsdal, Agder, Rogaland og Nordland. Oversikten i denne kartleggingen kan bl.a. deles opp geografisk, per museum, tilstandsgrad, konstruksjoner, stilarter, funksjoner og bygningstyper for å sammenligne med Riksantikvarens database Askeladden.

I bevaringsstrategien er det lagt fram et forslag om tre deltemaer: *Sjøveien, Naustet – der vi går i land*, og *Ferie og friluftsliv langs kysten*. Deltemaene er foreslått med bakgrunn i at kunnskapsgrunnlaget er for lite og/eller at områdene har særskilte utfordringer.⁷ Dersom det lages avgrensinger i tid for deltemaene, slik det skisseres i strategien, vil det bety at tyngden av

³ <https://www.kulturdirektoratet.no/immateriell-kulturarv>

⁴ Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer – Riksantikvarens forslag, s. 18

⁵ <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2007-01-01-1>

⁶ Totalt 4392 kulturhistoriske bygninger

⁷ Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer – Riksantikvarens forslag, s. 10

strategien vil legges til den epoken som det allerede er overvekt av fredete bygninger og kulturhistoriske bygninger forvaltet i museene, nemlig 1800-tallet og tidlig 1900-tall.

Roller og ansvar

Kulturdirektoratets ansvar overfor museene, og andre kunst- og kulturinstitusjoner, er noe annerledes enn Riksantikvarens forvaltningsansvar. Museene er autonome faginstusjoner der Kulturdirektoratets ansvar består i å legge til rette for utvikling gjennom bl.a. søkbare midler.

Museenes drift er basert på midler fra stat, fylke og kommune i varierende grad, i tillegg til egen inntjening. Størrelsen på egeninntjeningen varierer mellom museene og er derfor sårbare som midler til varig drift. Ellers er museene avhengige av prosjektmidler til f.eks. restaurering og istandsetting av bygninger og fartøy.

Som rådgivende organ overfor Kulturdepartementet i museums- og kulturarvsspørsmål, ønsker Kulturdirektoratet å påpeke og fremheve museene som viktige kunnskapsinstitusjoner som arbeider profesjonelt, og har ansvar og roller som berører alle innsatsområdene i bevaringsstrategien for kystens kulturmiljø innen bevaring, formidling, forskning/kunnskap, opplevelse og engasjement.

Sjøfartsmuseene bevarer, forsker og formidler informasjon om kystkultur. Marinarkeologi er en sentral og integrert del av sjøfartsmuseene sin identitet og faglige profil. I Museumsmeldinga står det mer om museenes forvaltningsoppgaver når det gjelder marinarkeologi.⁸

Flere museer samarbeider innenfor godt etablerte faglige nasjonale nettverk innen Sjøfart, Fiskeri- og kystkultur, og nettverk for tradisjonshåndverk og bygningsvern.

Vi vil også minne om at flere museer er sentrale kunnskapsinstitusjoner og læringsarenaer for profesjonelle og frivillige aktører i forbindelse med fartøyvernssentre og bygningsvernssentre. Det er flere museer som også har ansatt bygningsvernrådgivere. Sentrene og rådgiverne utøver tjenester overfor private eiere og kommuner i form av veiledning til søknader og kursing av håndverk.

Kulturdirektoratet mener det ville styrke bevaringsstrategien dersom museenes rolle var tydeligere omtalt og involvering av museenes kunnskapsbase som et ledd i økt samhandling og medvirkning slik strategien legger opp til.

Eiere av objekter i kystens kulturmiljøer kan, foruten private eiere og kommuner, være stiftelser og foreninger. Museene kan også være eiere, men oftest forvalte de bygninger og farkoster på vegne av historielag, foreninger eller kommuner. Bevaringsstrategien forholder seg i hovedsak til private eiere, og det er forståelig med tanke på hvilket mandat Riksantikvaren har når det gjelder utvikling av virkemidler og regelverk, avklare rammebetingelser, gjennomføre tiltak på nasjonalt nivå og utarbeide veiledere som skal være retningsgivende for hele landet.⁹ Kulturdirektoratet mener at for å få et helhetlig og nasjonalt bilde av kulturarven innen kystens kulturmiljøer slik at mandatet kan oppfylles på en treffende måte, bør man utarbeide bevaringsstrategien uavhengig av eierskap.

⁸ Meld. St. 23 (2020-2021) *Musea i samfunnet. Tillit, ting og tid*, s. 112-113

⁹ Bevaringsstrategi for kystens kulturmiljøer – Riksantikvarens forslag, s. 6

Oppsummert innspill

Bevaringsstrategien for kystens kulturmiljøer skal bidra til å strukturere, samordne og organisere innsatsen, deriblant mellom sektorer, ulike forvaltningsnivå og mellom offentlige, frivillige og private aktører. En helhetlig bevaringsstrategi som omhandler kystens kulturmiljø, vil ikke være representativt uten museenes kunnskap og samlinger. Kulturdirektoratet er av den oppfatning at dersom kunnskapsgrunnlaget var bredere i forkant av arbeidet med bevaringsstrategien, kunne det gi en avgrensning som ivaretar mangfold i større grad, samt gi et bedre grunnlag for å kunne prioritere i innsatsområder.

Kulturdirektoratet ser det som positivt å kunne samarbeide tverrsektorielt, og er tilgjengelig for ytterligere dialog rundt felles satsinger utover dette høringsspillet i det videre arbeidet med bevaringsstrategien.

Med hilsen

Inga-Lill Sundset

seksjonsleder

Katrine Brekke

seniorrådgiver

Godkjent og ekspedert elektronisk